

LUND
UNIVERSITY

Department of Political Science

STV

Handledare: Anders Uhlin

Varför klass?

Att studera ojämlikhet ur ett statsvetenskapligt perspektiv

Emelie Häggström

Abstract

This thesis contains a wider discussion on the analytical framework of class studies in political science. The purpose is to put class into the light of a useful methodological and theoretical tool when it comes to studies on inequality and political, as well as scientific approaches and explanations to why people have a wide range of differences in how they pursue their lives. It is my ambition to discuss how class relations can be theorized and explained within a given context, as well as in society as a whole. I see the complexity of this field as a resource to enhance the epistemological as well as the empirical discussions within the political science scholars.

Key words: Class, Marxism, Inequality, Political science, Intersectionality

Innehåll

1	Inledning	1
1.1	Bakgrund	1
1.2	Syfte	1
1.2.1	Frågeställningar	2
1.3	Disposition	2
2	Tillvägagångssätt	3
2.1	Material	4
2.1.1	Avgränsning	5
3	Klassbegreppets genealogi	6
3.1	Marx	6
3.2	Vidare efter Marx	7
3.3	Hardt och Negris ”multitude”	8
3.4	Sammanfattning	12
4	Perspektiv på klass	13
4.1	Marxistisk klassanalys – Wright	13
4.1.1	Exploatering	15
4.2	Klass och kultur –Bourdieu.....	18
4.3	Klass och gender –Skeggs.....	19
4.4	Sammanfattning	20
5	Klass inom statsvetenskap	21
5.1	Klasskoalitioner.....	21
5.2	Etnicitet som klassmarkör	22
5.3	Klasshegemoni	23
5.4	Sammanfattning	24
6	Klassteori på nya sätt	25
7	Litteratur	27

1 Inledning

Alla djur är jämlika, men några är mer jämlika än andra. George Orwell, Animal Farm

Jag kommer i den här uppsatsen att fokusera klass utifrån ett antal olika problemställningar. Uppsatsen är av teoretisk karaktär och jag vill med den visa och problematisera hur klassbegreppet och klass som teoretiskt verktyg använts och används inom samhällsvetenskap i allmänhet och statsvetenskap i synnerhet. Jag kommer att ta upp klassiska såväl som nyare synsätt och med utgångspunkt i dem resonera kring klass som grepp inom statsvetenskaplig forskning.

1.1 Bakgrund

Klass har länge varit fokus i sociologisk forskning. Inom statsvetenskapen är det mer sällsynt med renodlat klassrelaterade studier. Det förefaller som att själva klassbegreppet ses som problematiskt och jag vill därför ta upp just detta för min studie. Jag anser klass och klassbegreppet ha en självklar plats inom statsvetenskaplig forskning och ställer mig därför frågande till den tystnad det omgivits av. Jag har i mina tidigare uppsatser inom olika ämnen fokuserat ett intersektionalitetsperspektiv¹ för teoretisk förståelse och därmed alltid räknat in klass som en viktig faktor, men aldrig fokuserat enbart klass. Detta tänkte jag göra.

1.2 Syfte

Syftet med den här studien är att belysa klassbegreppet ur ett antal perspektiv och därefter diskutera dem. Jag vill med denna diskussion resonera kring klass som analytiskt verktyg i statsvetenskaplig forskning och hoppas med den här genomgången bringa viss klarhet i var begreppet står idag i förhållande till de nya strömningar som kännetecknat de senaste decennierna. Jag tänkte låta denna uppsats tillföra en ny dimension i statsvetenskapliga klassanalyser, via den begrepps-

---

¹ Intersektionalitet betyder i korthet ett flerdimensionellt synsätt på identitetskonstruktion. Med detta menas att faktorer som exempelvis klass, gender (genus), etnicitet och sexualitet samverkar, skapar och reproducerar varandra i formandet av människors identitet. Se exempelvis De los Reyes och Mulinari (2005).

diskussion som ställer de klassiska definitionerna i relation till de nyare resonemangen. Detta kommer enligt mina förhoppningar att belysa klassbegreppets giltighet, kraft och nödvändighet samt förhoppningsvis komplettera de relativt tandlösa analyser där ojämlikhet studeras utan att klass nämns eller problematiseras.

1.2.1 Frågeställningar

- På vilka sätt har klassbegreppet definierats inom olika perspektiv och hur kan de problematiseras?
- Hur skulle klassanalys kunna utformas för att vara ett fruktbart verktyg för statsvetenskaplig analys idag?

1.3 Disposition

Den här uppsatsen inleds med en presentation av min metod. Därefter följer mina teoretiska resonemang där jag först och främst går igenom klassbegreppets ursprung och klassisk marxistisk teori. Jag gör en översikt över det teoretiska fältet via tidigare forskning till mer aktuella diskussioner. Upplägget på den här uppsatsen blir inte det klassiska eftersom min empiri och teori är desamma. Avslutningsvis sammanfattar jag och diskuterar mina slutsatser.

2 Tillvägagångssätt

Den här uppsatsen har ingen klar metod i vanlig bemärkelse. Istället för att ha en klassisk metoddiskussion tänkte jag därför enkelt redovisa mitt tillvägagångssätt. För att bäst kunna svara på mina frågeställningar delas uppsatsen upp i tre delar. Först går jag igenom klassbegreppets bakgrund och de olika perspektiv som använt sig av klass. Därefter studerar jag tre olika exempel på hur klass använts inom statsvetenskap. Genom hela texten för jag en normativ diskussion om hur klassbegreppet och klassperspektiv kan användas och detta avslutas med en sammanfattande diskussion i sista kapitlet. Det blir alltså en strukturerad översikt om klassbegreppet inom samhällsvetenskaplig forskning i allmänhet och statsvetenskaplig i synnerhet. Min empiri utgörs av tidigare forskning med klass som fokus. Det jag vill åstadkomma med denna strukturerade översikt är att söka sambanden mellan de olika typer av klassperspektiv som jag presenterar. Jag vill sätta dem i relation till varandra och diskutera dem var för sig. Bergström och Boréus skriver om olika former för textanalys. ”Att analysera något är i en allmän betydelse att identifiera och undersöka dess komponenter.” (Bergström och Boréus s 19). Det handlar om att urskilja och undersöka olika delar av texten, olika fenomen som relaterar till varandra. I detta fall hur klassbegreppet har formulerats och sätta olika klassperspektiv i förhållande till varandra. Tid och kontext är en viktig aspekt här. De olika perspektiven jag studerar härstammar från olika tidpunkter i historien och är givetvis präglade av sin tid. Sedermera har de kommit att tolkats och om-tolkats och det är också viktigt att se sambandet mellan de olika perspektiven. Klassbegreppets utveckling är kumulativ och bör därför tolkas som en diskussion om olika perspektiv emellan. Begrepp fylls med innebörd genom talet om dem, skriver Butler (2005 s 97). Därmed blir det intressant med en studie som går igenom begrepps betydelse och resonerar kring dem.

Som forskare har man alltid en position. Studiens inriktning och utformning präglas av forskarens roll och intresseområden. Men även forskarens omedvetna positioner påverkar. Det är dock viktigt att påpeka att trots att vi har positioner är vi inte förutbestämda av dem. Kunskap kan aldrig vara neutral utan är alltid en produkt av kontexten forskaren befinner sig i. All kunskapsproduktion sker således inom en viss kontext och påverkar och påverkas av den. Den tyske filosofen och hermeneutikern Hans-Georg Gadamer framhåller att varje läsare närmar sig varje text med en förförståelse. Utan viss förförståelse skulle tolkning vara omöjlig. Våra individuella upplevelser, vår uppfattning av världen, vårt sociala sammanhang, utbildning, språk, allt påverkar vår förståelse av texten. (Bergström och Boréus s 26).

Men våra utgångspunkter och vår förförståelse är det som gör det möjligt för oss att begripa andra tider eller kulturer. Vi kan aldrig trola bort oss själva som samhällsvarelser i tolkningsprocessen, menar Gadamer. En text har en föränderlig

betydelse eftersom olika subjekt ger den olika tolkningar i olika historiska situationer. Det är omöjligt att rekonstruera exakt vad författaren velat säga med texten, och det är inte heller min ambition att försöka förstå och redovisa vad exempelvis Marx egentligen menade. Det viktiga är här vad hans perspektiv kommit att betyda och hur andra teoretiker påverkats av honom och varandra. Uttolkaren av en text använder sin samtida kunskap och erfarenheter och låter dessa samspela med de erfarenheter som den ursprungliga texten bygger på och på detta sätt får texten en ny innebörd (Andersson et al s 71-77; Gilje och Grimen s 183-188).

Bergström och Boréus tar upp en i deras mening extremvariant av Gadammers synsätt: att betydelsen av varje text ständigt förändras och uppstår ny i mötet med varje läsare i hans eller hennes historiska sammanhang. Enligt Bergström och Boréus kan detta synsätt vara befogat i samhällsvetenskap, om den medvetet används för att generera teori eller nya infallsvinklar på problem (Bergström och Boréus s 27).

Jag vill poängtera att det är mina tolkningar som redovisas här, självklart finns det andra sätt att läsa, tolka och diskutera samma ämne, och jag har inga ambitioner till annat än att vara ett bidrag till diskussionen om klass och klassanalysens plats inom statsvetenskaplig forskning.

2.1 Material

Mitt material blir klassiskt marxistiska texter, utvalda tongivande teoretiker som på olika sätt förhållit sig till varandra och Marx, samt olika begreppsdiskussioner och analyser där klass fokuserats.

Erik Olin Wright var intressant för min studie eftersom han så utförligt diskuterat klass, både som begrepp och koncept, och resonerat och förhållit sig till såväl Marx som senare och modernare klassteoretiker.

Den feministiska traditionen har främst fokuserat på gender² (genus), och här finns mycket skrivet om klass i förhållande till gender. Jag har valt ut en representant för detta fält, Beverley Skeggs.

Pierre Bourdieu är en annan av de mest centrala klassteoretikerna. Jag har valt att skriva om honom eftersom han har använts i stor utsträckning av flera efterföljande forskare, däribland Skeggs. Båda har i sin tur använts flitigt inom exempelvis sociologi och genusvetenskap.

Michael Hardt och Antonio Negri har genom sina verk *Imperiet* och *Multitude* levererat en ny syn på samhällsutveckling och klassbegreppet och dessutom gjort ett ambitiöst försök att se framåt i diskussionen.

Jag har också tagit tre exempel på hur klass har använts i statsvetenskapliga studier. För det första Rueschemeyer, Stephens och Stephens, som 1992 utgav *Capitalist Development and Democracy*. Det är en omfattande studie om olika

---

² Jag använder hellre det engelska "gender" än genus eftersom jag anser det ligga viss språkförbistring i den svenska översättningen av begreppet.

länder. Därefter har jag valt ut två svenska doktorsavhandlingar som använt klass på olika sätt. De är båda relativt nya och får därför statuera exempel på hur statsvetare jobbat med klass. Jag ämnar på intet sätt hävda att dessa skulle vara representativa för hur klass används inom statsvetenskap generellt utan tar upp dem som exempel, från ett smalt utbud.

2.1.1 Avgränsning

Avgränsningar är naturligtvis nödvändiga i en uppsats av den här omfattningen. Jag har valt ut de jag anser ha varit mest betydelsefulla för mitt intresseområde och de som på olika sätt berört klassbegreppet och dess olika konnotationer. Flera andra hade kunnat ingå i mitt resonemang, men med det utrymme jag har att hålla mig till har jag gjort ett urval som jag ändå anser omfattar det viktigaste för genomgången.

De teoretiker jag valt att utgå ifrån, både vad gäller tidigare forskning och de mer aktuella exemplen har jag valt sociologiska forskare. Detta dels för att klass-teori traditionellt sätt har sina rötter där men också för att jag vill visa på tvärvetenskapliga möjligheter för klassanalyser inom statsvetenskap.

3 Klassbegreppets genealogi

En viktig skillnad i fråga om klassbegreppets definition är vad som är definitionen av vad *klass* är respektive vad som kan anses vara *konsekvenserna* av klasstillhörigheten eller klassamhället. Det är främst på denna punkt de olika teoretikerna skiljer sig.

Gemensamt för de flesta klassdefinitionerna är att de uttrycker en hierarkisk struktur av grupper i ett samhälle (Crompton s 10). Utöver detta kan klassbegreppet användas för att beskriva social och materiell ojämlikhet och dess olika konsekvenser. Det som skiljer de olika synsätten åt är framför allt vilka mekanismer man väljer att inkludera i definitionen och vad man tillskriver som dess effekter. Medan en del lägger in social prestige, status och så vidare väljer andra att se dessa faktorer som följer av individens klasstillhörighet. Skeggs menar att status bör ses som det sociala uttrycket av klassindelningen (Skeggs s 128). Svallfors instämmer och menar att status och prestige snarare är en emirisk fråga än inbyggt i själva begreppets kärna (Svallfors s 27).

3.1 Marx

Karl Marx skrev att den mest grundläggande betydelsen för klasstillhörighet avgörs av individens förhållande till produktionsmedlen.

De som endast äger sin arbetskraft, de som äger kapital och de som äger jord, vilkas respektive inkomstkällor är arbetslön, profit och jordränta, alltså lönearbetare, kapitalister och jordägare, bildar de tre stora klasserna i det moderna på det kapitalistiska produktionssättet vilande samhället. (Marx s 784)

Alla människor står på något sätt i förhållande till arbetsmarknaden och produktionen. Det är de skilda klassernas förhållande till produktionsmedlen som är avgörande enligt Marx. Mot Marx kan dock olika tveksamheter nämnas så som var man ska placera in vissa löntagare som tycks befinna sig i två olika skikt. Jag kommer att ta upp detta igen. Man kan dock se hans analys som utmärkt på ett övergripande plan och mer problematisk på ett konkret plan. Ur marxismen har olika former av klassanalyser arbetats fram. Exempelvis Antonio Gramsci har utvecklat marxismen, och många bygger sina teorier på hans resonemang, varav jag kommer nämna en längre fram. Jag väljer dock att inte utveckla Gramsci här, utan låter hans marxism illustreras av exemplet Cricenti senare.

3.2 Vidare efter Marx

Göran Therborn skrev på 70-talet om klass ur ett svenskt perspektiv. Han använde sig av Marx definitioner i stor utsträckning och menar att den marxistiska klassanalysen har två huvuduppgifter. För det första att visa på effekten av samhällets uppbyggnad och sätt att fungera på de sociala relationerna mellan människorna i samhället. Han var kritisk till sin samtids mer ”skiktinriktade” sätt att analysera klass. Frågan är, enligt Therborn, vilken typ av samhälle man lever i och vilken ställning man har inom produktionen. Det är på detta sätt man kan förklara varför vissa människor är rika och andra är fattiga, menar han (Therborn 1973, s 4). Den andra huvuduppgiften för en marxistisk klassanalys är enligt Therborn att visa på mönstret av sociala motsättningar i samhället och på de krafter som strävar efter att bevara eller förändra samhället. Therborn bygger sin klassanalys på den fackliga tillhörigheten (Ahrne et al s 101).

Max Weber underbetonade produktionsförhållandena till skillnad från Marx. Han talade mer om livsstil och konsumtionsmönster. Inspirerade av Weber menade många sociologer att Marx klassanalys inte räckte för att förklara den nya medelklassen i det moderna samhället och att arbetslivet inte hade den dominerande roll för människors liv och identitet som Marx betonat. Weber såg marknaden som den huvudsakliga källan till social olikhet. Enligt Weber utgör klass en grupp människor som delar samma ”livschanser” och där denna klass kan utgöra en kollektivt handlande grupp till skillnad från Marx som såg klassernas kollektiva handlande som mer eller mindre ofrånkomligt (Karlsson s 14).

Nicos Poulantzas gjorde i början av 70-talet en omfattande analys, *Den moderna kapitalismens klasstruktur*, där han delade in klasserna i manuellt respektive intellektuellt arbete och produktivt och improduktivt arbete. Poulantzas menar att den samhälleliga arbetsdelningen är en effekt av klasskampen. Den är således ett uttryck för rådande maktförhållanden (Ahrne et al. s 20). I sin klassanalys betonar Poulantzas inte bara utvecklingen av produktivkrafterna, alltså teknikens och vetenskapens inverkan på produktionens organisering. Han menar att också produktionsförhållandena, det vill säga ägande- och maktförhållanden, är avgörande för samhällsklasserna. De maktförhållanden som enligt Poulantzas är grundläggande i den samhälleliga arbetsdelningen har tre aspekter; en ekonomisk, en politisk och en ideologisk. Det är inte enbart ägandet som avgör utövandet av makten, menar han. Genom den ekonomiska nivån avgränsas arbetarklassen till dem som arbetar med materiellt produktivt arbete. Hans definition av arbetarklass är snäv. På den politiska nivån skiljer han mellan politisk dominans och underordningsrelationer inom produktionen. Det handlar om ledning och kontroll över andras arbete. Denna ledningsfunktion konstituerar klasserna. De produktiva arbetare i materiell form som utövar någon form av politisk dominans i produktionen räknas nämligen bort ur arbetarklassen eftersom de har arbetsledande funktioner. den ideologiska nivån i Poulantzas teori bygger på en distinktion mellan intellektuellt och manuellt arbete. På detta sätt teoretiserar han kring arbetare och tjänstemän. Skillnaden mellan dessa två typer illustrerar de ideologiska maktförhållandena som han menar föreligger (Ahrne et al. s 21).

Poulantzas analys har dock kritiserats då den utesluter exempelvis vårdbiträden och butiksanställda. En flitig kritiker är Erik Olin Wright. Man kan dock ponera att Wright baserar delar av sina teorier på Poulantzas. Jag återkommer till Wright senare i texten.

Stefan Svallfors är sociolog och skriver om klassmedvetande och välfärds-samhället. Han ser klasser som "(...)konstituerande av de *anställningsrelationer* som karakteriserar olika positioner i arbetsdelningen(...)" (Svallfors s 19). Klasspositionen härstammar alltså enligt honom ur en kombination av yrkestitlar och anställningsrelationer. Han menar också att klasspositioner kan åtskiljas på grundval av om de innefattar ägande av produktionsmedel eller inte. Arbetsgivare och egna företagare förfogar eller äger produktionsmedel vilket anställda inte gör, skriver han. Svallfors talar också om hur de olika anställningsformerna spelar roll. Korta anställningar kännetecknar enligt honom arbetarklassyrken medan fasta anställningar är typiskt för högre tjänstemannayrken.

Svallfors hävdar också att, utifrån hur han definierar klass, skulle det vara mindre intressant att studera klass om yrken och positioner i arbetslivet inte längre strukturerades på ett sådant sätt att de kan begreppsliggöras på ett meningsfullt sätt genom att använda klassbegreppet, alltså om systematiken i själva anställningsrelationerna upplöstes, eller om klassrelationer inte längre påverkade andra sociala förhållanden såsom maktresurser, livschanser och andra sociala fenomen. Svallfors menar dock att inget av dessa scenarier kan understödjas empiriskt utan klass fortsätter att spela roll för det sociala och politiska livet. Att studera klass är med detta resonemang emellertid intressant och i högsta grad relevant.

Svallfors diskuterar också hur man bör avgränsa och dela in klasserna, utifrån individ eller hushåll. Jag förhåller mig dock mycket kritisk till det senare då de inom hushåll förekommande maktrelationerna baserade på exempelvis gender har betydelse.

3.3 Hardt och Negri ”multitude”

Michael Hardt och Antonio Negri väljer bort begreppet klass till förmån för ”multitude”³.

Begreppet multitude utgör enligt författarna den massa av människor som symboliserar motimperiet. Detta ska utgöra motståndet, eller övervinnandet av det Hardt och Negri kallar för imperiet, den nya världsordningen. Det som skiljer begreppet multitude från Marx arbetarklassbegrepp är, menar författarna, att det täcker in mångfald.

---

³ Detta begrepp skulle kunna översättas med ”mängden” eller ”myllret”, men jag väljer att använda mig av multitude för att termen synliggör mångfald på ett bättre sätt.

'(...) "multitude" är en mångfald som agerar samfällt. Och detta är vårt svar på den traditionella frågeställningen i den politiska filosofin (åtminstone på en begreppslig nivå) eftersom "multitude" inte är en enhet men genom att agera samfällt kan den styra sig själv.' (Hardt i Hardt och Negri 2003 s 15).

Multitude behöver inte, som "folket", sträva mot en intern identitet uppbyggd kring exklusion. Multitude är därför inte ett uteslutande utan inkluderande begrepp, menar Hardt och Negri.

I någon mening skulle man kunna fråga sig om inte författarnas definition multitude inte bara är en utveckling av Marx klassiska arbetarklassbegrepp. Med poststrukturalismens kritik av det enhetliga subjektet och det postkoloniala perspektivet skulle man på detta sätt bara kunna se multitude som "den nya arbetarklassen", även om det tycks inkludera fler.

Det kan också vara svårt att förstå vad författarna egentligen menar med begreppet eftersom det är så vitt. Kan alla människor räknas in? Och trots de poststrukturella och postkoloniala inslagen känns multitude som ett begrepp med universalistiska ambitioner även om man erkänner "mångfalden" inom den enhet som multitude bildar.

Hardt och Negri menar att imperiet framkallades av multitude.

"Man kan till och med hävda att skapandet av imperiet och dess globala nätverk är ett svar på de olika striderna om de moderna maktapparaterna, och speciellt på klasskampen som drevs av den stora massans längtan efter frigörelse." (Hardt och Negri 2003 s 50)

Till skillnad från termen "folket" menar alltså Hardt och Negri att multitude implicerar olikhet. Det är denna olikhet som är styrkan och den ska inte åsidosättas, menar de. De sätter också begreppet i relation till andra, till synes synonyma termer, och motiverar varför just multitude är att föredra. I massan finns olikheter, men de menar ändå att olikheterna suddas ut. Till skillnad från arbetarklass menar de att arbetarklassen har skiljts ut inte bara från kapitalisterna utan också från andra som arbetar. I dess smalaste definition, skriver de, inkluderas bara industriarbetare. I den bredaste definitionen befinner sig alla löntagare, vilket utesluter fattiga och alla som utför obetalt arbete. I kontrast till detta menar man att multitude fångar skiftningarna i den globala ekonomin.

"The multitude is an internally different, multiple social subject whose constitution and action is based not on identity or unity (or, much less, indifference) but on what it has in common." (Hardt och Negri 2004, s 100).

Multitude är det enda sociala subjektet kapabelt att iscensätta verklig demokrati skriver Hardt och Negri. Multitude ses som ett nätverk, inom vilket alla olikheter kan uttryckas fritt och jämlikt och blir ett verktyg för att arbeta och leva tillsammans (Hardt och Negri 2004, s xiv). Multitude är uppbyggt mer som ett nätverk där olikheter är en resurs framhåller de. De nämner även Internet som ett verktyg som berikar detta nätverk och gör det möjligt att utvidgas hela tiden. (Hardt och Negri 2004 s xv). Multitude är också anpassat efter den nya globala ekonomin, där arbetarklassen inte längre är den viktigaste enheten, menar de. Det finns enligt författarna flera exempel på politiskt motstånd som illustrerar hur denna typ av nätverk fungerat på det sätt som kännetecknar multitude. Denna nya typ av klassformation är anpassad till nutiden och de olika avancerade processer som utgör kontexten för vår komplexa omvärld.

”From the socioeconomic perspective, the multitude is the common subject of labour, that is, the real flesh of postmodern production, and at the same time the object from which collective capital tries to make the body of its global development.” (Hardt och Negri 2004 s 101).

Multitude är Hardt och Negris klasskoncept. Deras kritik mot tidigare klassperspektiv går alltså ut på att man har fått välja mellan enhet och mångfald. Hardt och Negri håller med Marx om att det finns en motsättning mellan kapital och arbete, mellan de som äger och de som inte äger och att livsvillkoren för arbetare och de som inget äger har mycket gemensamt (Hardt och Negri 2004 s 103). De menar också, i enlighet med andra kritiker (varav jag diskuterar några) att det finns andra klassmarkörer än just ekonomisk ojämlikhet såsom ras, etnicitet, gender och sexualitet.

Klasskamp är centralt menar de. Klasskampen skapar klasser på samma sätt som exempelvis Sartre menade att ras skapas av rasmotsättningar eller att det är antisemitismen som producerade ”juden”. ”Ras” kommer från det motstånd som finns mot rasförtryck. Hardt och Negri menar att ekonomiska klasser formas på samma sätt, nämligen genom kollektiva handlingar av motstånd. Klass är ett politiskt koncept, menar de, ska tolkas utifrån det maktmotstånd handlingarna utgör. Här tolkar jag det som att de åberopar en slags enighet, vilket på många sätt kan stå i konflikt med just deras vägran att formulera multitude som en enhet. Det är just här jag finner själva deras poäng. Multitude är en kollektiv enhet, men det är inte egenskaperna denna ”klump” innehar som är själva enheten, utan det gemensamma syftet, motstånd. Detta kan tolkas som en romantiserad bild på samma sätt som postkolonialisterna kritiserade den västerländska feminismen för att göra hela världens kvinnor till ett falskt enat subjekt med gemensamt syfte. Kanske är det därför det är problematiskt att konkretisera själva motståndsbegreppet, vilket Hardt och Negri inte ens försöker. Man skulle kunna tolka det som att multitude inte är enigt i sig, utan bara genom själva motståndet, och de är bara multitude just i själva handlingarna, för att sedan upplösas.

”The task of a theory of class in this respect is to identify the existing *conditions* for potential collective struggle and express them as a political *proposition*.” (Hardt och Negri 2004 s 104).

Den gamla distinktionen mellan ekonomiska intressen och klasskamp är således förlegad enligt deras resonemang.

En mycket mer inkluderande klassdefinition skulle i så fall vara möjlig, en där inte endast lönearbetande skulle räknas utan hela den mänskliga aktivismen. En politik där identiteter är hybridiserade kan inte heller sägas vara identitetspolitik. Här kan globaliseringen också sägas ha gjort sitt för att ändra förutsättningarna. Den har utmanat det traditionella konceptet av nationella identiteter och konventionella identitetskonstruktioner och skapat en mer diversifierad omvärld. Men har den förändrat förutsättningarna i den utsträckning författarna vill tillskriva den? Och innebär denna förändring i så fall en verklig förändring av själva uppbyggnaden eller är det bara själva kontexten som hela tiden omformas och inte den materialitet som mer eller mindre ligger till grund för ojämlikhet? Möjligen är en utvidgning i möjliga identiteter en faktor som ändrar handlingsutrymmet och ökar möjligheter till nätverkande och kommunikation men kanske är det bakomliggande ändå kvar som Marx identifierade som basen för ekonomisk (och därmed även annan) ojämlikhet.

”The fracturing of modern identities, however, does not prevent the singularities from acting in common. The key to this definition is the fact that there is no conceptual or actual contradiction between singularity and communality.” (Hardt och Negri 2004, s 105).

Hardt och Negri vill ändå betona Marx resonemang kring klasskamp. Här menar de att det viktiga inte är vad multitude är utan vad den kan bli. Det som för enar multitude här är de gemensamma villkoren. Detta innebär inte att det måste vara en enhet utan att själva maktpositionen är det gemensamma. Multitude är således den grupp eller klass som arbetar under kapitalet och gör motstånd mot kapitalet. Här går skiljelinjen mellan multitude och andra klassdefinitioner. Det traditionella klassbegreppet är byggt på exklusion. I dess strikta bemärkelse innefattar det enkom industriarbetare. I dess vidaste bemärkelse har det inkluderat alla lönearbetare och därmed uteslutit allt oavlönat arbete. Detta bottnar i binariteter som exempelvis manligt avlönat produktivt arbete och kvinnligt reproduktivt. Innebär detta att multitude är ett tidlöst projekt? Troligtvis inte eftersom det förutsätter de kommunikativa möjligheter som kännetecknar dagens samhälle och de möjliga identitetspositioner som hybriditeter utgör. Arbetarklassens överhöghet är över, de är en del av multitude men inte dess enda beståndsdel. Icke desto mindre en viktig sådan, slår författarna fast. Inom multitude har de inga politiska privilegier jämfört med andra klasser. På detta sätt är multitude expansivt till skillnad från arbetarklassbegreppet. Det implicerar också större möjligheter till kommunikation och samarbete inom och mellan klasser. Jag ställer mig dock kritisk till att detta inte skulle ha varit möjligt inom det traditionella klassbegreppet, med historien som min referens.

Kanske är den stora skiljelinjen mellan Hardt och Negris begrepp och marxismens olika utgångspunkter egentligen själva möjligheten att inkludera fler med vidgade identitetspositioner. Detta hade emellertid inte varit möjligt tidigare i historien. Jag ställer mig dock tveksam till om inte intrycket av att den nutida omvärlden inte bara ger ett falskt intryck av fler möjligheter fastän basen och de materiella förutsättningarna är samma. Jag ser ett stort problem med Hardt och Negris universalistiska ambitioner då det lätt tenderar att täcka över de svårigheter som finns som inte behöver ha sin bas i kulturella skillnader utan starkare i att materiella förutsättningar faktiskt betyder mer för om människor ska kunna enas för ett politiskt syfte.

Det är maktens natur att osynliggöra sig själv⁴ och detta skulle i så fall innebära att känslan av nya möjligheter till samarbete är en illusion skapad av och genom kapitalismens själva natur. Den hegemoniska position kapitalismen erhållit skulle i så fall vara förutsättningen för att möjliggöra multitude. Detta kan definitivt relateras till postmarxismens diskussioner om kampen om tolkningsföreträde och diskursens ordning i poststrukturalistisk teori. Jag kommer väldigt kort diskutera detta senare, när jag skriver om Gramsci.

På detta sätt skulle i så fall imperiet eller den dominerande samhällsordningen producera förutsättningar för att möjliggöra sin egen upplösning. Detta skulle möjligen alltså kunna vara endast en illusion om möjlig upplösning medan det

---

⁴ Se exempelvis Foucault

egentligen är ett sätt att ännu hårdare fixera ojämlikhet genom att ge ett intryck av att den inte finns eller är på väg att upplösas. Enligt Hardt och Negris egna resonemang om att klass skapas genom klasskamp, skulle då bara ett kritiskt klassmedvetande eller ett medvetande och identifierande av ojämlikhet vara förutsättningen för att upplösa den. Om man då inte kan fastslå någon ojämlikhet framstår det som ett omöjligt projekt.

3.4 Sammanfattning

Hardt och Negris definition av klassbegreppet skulle mycket väl kunna vara användbart i statsvetenskapliga texter. Dock kan en del problem skönjas med deras synsätt. Deras universalistiska ambitioner tenderar att dölja de problem som kan finnas med att förena så många för ett gemensamt syfte.

Hardt och Negri förhåller sig till postkolonial teori genom att konstatera att den förhåller sig till gamla faror. Detta kanske är att ta sig ur kritiken lite för enkelt. Det Hardt och Negri inte tillräckligt visar är den materialitet som finns bakom förtryck. Å ena sidan talar de om multitude som själva den biologiska samhällskroppen som utgörs av de människor som lever här, samtidigt finns en lätt romantiserande bild av hur det ska gå att förena denna samhällskropp. De intressekonflikter som finns mellan människor är kanske möjliga att överkomma men bör inte ignoreras redan från början. Det är ju inte bara så att de dominerande krafterna har makt och legitimitet över de förtryckta i samhället. Utan det finns ju också maktförhållanden förtryckta emellan, som inte bör negligeras. Nedan följer en genomgång av olika perspektiv som alla tar sin utgångspunkt i klass. Även de bidrar med fruktbara tillskott i diskussionen om klassbegreppets definition, men de kräver en närmare presentation av själva perspektivet innan en sådan kan föras.

4 Perspektiv på klass

4.1 Marxistisk klassanalys – Wright

Erik Olin Wright har sedan sjuttioalet arbetat med att förnya och utveckla den marxistiska klassanalysen. Wright delar in tre olika typer av makt och kontroll i arbetet. För det första ägande av kapital, för det andra beslutanderätt över produktionsmedlen och för det tredje rätten att bestämma över och kontrollera andras arbetskraft. Med hans definition skulle alltså arbetarklass vara de som inte äger tillräckligt med kapital för att ge makt, de som inte kan bestämma över arbetsplatsen, sin arbetsdag eller arbetstider. Wright menar att många befinner sig både i arbetarklassen och i medelklassen samtidigt. Han kallar det *motsägelsefyllda klasspositioner*. Det kan exempelvis innebära att en person innehar en sådan position att han eller hon befinner sig i två olika klasser samtidigt. Mellanchefer har makt att anställa och avskeda folk, förfogar över vissa medel och har viss makt över arbetsmiljön. Å andra sidan kan de inte sälja fabriken om det går dåligt och utvinna profiten, och de kan också bli avskedade om deras överordnade inte är nöjda (Wright 2005 s 16). Ytterligare ett exempel på detta kan nämnas en sjuksköterska som inte äger kapital och inte heller har någon makt över produktionsmedlen men däremot ett visst inflytande över andras arbete. Här menar Wright att de objektivt är delaktiga i två klasserfarenheter samtidigt och subjektivt innebär detta att de slits mellan lojaliteterna. Motsägelsefyllda klasspositioner kan också bero på en individs privata situation, till exempel om man är arbetarklass men gift med en kapitalist, så åtnjuter man en del privilegier genom sin koppling till en högre position (Wright 2005 s 16).

Wright förkastar, till skillnad från bland andra Poulantzas, uppdelningen mellan produktivt och improduktivt arbete. Han menar att det är den anställdes position i produktionsprocessen som är avgörande. En handelsanställd utför i klassisk marxistisk mening enbart improduktivt arbete och borde inte räknas till arbetarklassen men vilken makt har hon/han över sitt arbete? Många jobb inom tjänstesektorn kan härmed räknas in i arbetarklassen. Intressant här är att i enlighet med hans resonemang skulle exempelvis lärare kunna ses som arbetarklass, ett yrke som traditionellt har ansetts vara ett typiskt medelklassyrke. Wright fokuserar alltså på den moderna, och i klassgränsdragningshänseende knepiga medelklassen, med dess motsägelsefyllda klasspositioner. Hans tidiga arbete med klassschema reviderades senare och kategorierna skapades på basis av tillgång till produktiva resurser, utbildningsresurser och organisationsresurser (Karlsson s 14). Wright ser på klassamhället som att det är uppbyggt och återskapas genom såväl strukturella

som processuella förlopp, där det första kännetecknas av klass som färdigdefinierade positioner medan det andra ser klass som primärt upprätthållet av människors levda erfarenheter och att det i klassanalytiska sammanhang krävs att bägge perspektiven beaktas (Wright 1997, s 492-497). Wright betonar förändringen i arbete–kapitalförhållandet som en förändring i makt och kontroll över kapital och arbete. En förändring över kapital är också en förändring i fråga om arbetsdelning och kontroll i arbetet. Wrights tre typer av makt och kontroll i arbetet är intressant att sätta i relation till Marx. Han menar att de positioner i klasstrukturen som kontrollerar alla tre av dessa maktbefogenheter tillhör kapitalistklassen. De positioner som inte har någon nämnvärd makt i dessa avseenden tillhör arbetarklassen. De intar en underordnad roll i arbetsprocessen. De positioner som innebär kontroll av andras arbete eller kontroll över produktionsmedel, såsom beslut om införande av ny teknik, men inte innebär något ägande, befinner sig däremot samtidigt i arbetarklassen eftersom de är lönearbetande och i kapitalistklassen genom att de utövar kapitalets maktbefogenheter. Detta är ytterligare ett exempel på motsägelsefulla klasspositioner. Det kan också handla om motsägelsefulla positioner i spänningen mellan olika produktionssätt. Förtjänsten med Wrights modell är att man bland annat kan förklara olika förändringar, till exempel förändringar som sker inom det traditionella tjänstemannakollektivet (Ahrne et al s 101). Naturligtvis skulle dessa förändringar också märkas i sammansättningen och villkoren inom exempelvis arbetarklassen. Ahrne med flera har kritiserat Wright för att bland annat förbise kulturella skillnader. Detta är en diskussion jag återkommer till senare.

En intressant jämförelse är den mellan Wrights marxistiska analys och Weber. Båda beskriver klasser relationellt, alltså en given klassposition definieras genom de sociala relationer som länkar den till andra klasspositioner. Båda betonar relationen mellan individer och ekonomiska resurser. Båda innefattar det kausala sambandet mellan för det första sociala relationer till resurser och för det andra materiella intressen via hur resurserna skapat strategier för att uppnå en viss inkomst (Wright 1997 s 30-31). Skillnaderna kommer i begrepps användningen. Weber använder uttryck som livschanser medan Marx beskriver det med exploatering. Det är därför marxistisk analys i högre utsträckning knyter an till produktionen och arbetslivet medan Weber betonar marknadens betydelse, eftersom marknaden så direkt påverkar och skapar människors livschanser medan produktionen enligt Marx skapar exploateringen. ”Class situation”, skriver Weber, ”is in this sense, ultimately ’market situation’ (Wright 1997 s 31)”. Vilken mängd och sorts resurser du har påverkar dina möjligheter till inkomst på marknaden. Här skulle man kunna dra paralleller till exempelvis Bourdieus olika kapital, förutsättningar. Weber menar att olika typer av ekonomiska resurser ger dem olika ekonomiska för- och nackdelar och därigenom skapas deras materiella intressen. Han talar också om sambandet mellan materiella intressen och inkomst, och diskuterar detta i förhållande till hur mycket man arbetar. Han påpekar dock att relationen är olika beroende på vilken klass man tillhör. En arbetar- eller medelklassperson som inte jobbar alls har ingen inkomst medan kapitalistklassen eller överklassen kan ha pengar även om de inte jobbar och kan därmed bibehålla sina materiella intressen (Wright 1997 s 32-33). Medelklassen har större möjligheter (livschanser) på marknaden eftersom deras möjligheter till högre löneökningar är större.

Marx perspektiv ser relationen mellan ekonomiska resurser via exploatering. Både ”exploatering” och ”livschanser” identifierar materiell ojämlikhet som baseras på tillgång till ekonomiska resurser. Exploateringsbegreppet tillför en dimension som uppmärksammar att intressekonflikten inte enbart ligger i vad man har utan också vad man gör det med man har. Konflikten ligger alltså inte bara på marknaden utan också inom produktionen. Den som besitter en arbetsposition inom produktionen med kontroll över arbetskraft eller resurser har på så sätt utökade möjligheter jämfört med en som endast har sin egen arbetsförmåga att tillgå. Det finns emellertid ingenting som inom den weberska analysen som utesluter en sådan analys utan skillnaden är deras olika fokus, och man skulle i så fall kunna säga att en analys av det slaget skulle luta mer åt det marxistiska hållet än att vara renodlat webersk.

4.1.1 Exploatering

Wright förespråkar alltså en marxistisk analys som belyser exploatering mer än enbart livschanser. För det första menar han att det belyser hur produktion, handel och utbyte är länkade till varandra. Relationen däremellan får materiell betydelse för kapitalister och arbetare. En person med makt och inflytande över andras arbete har en privilegierad position i förhållande till sina underställda, och detta maktförhållande är konstituerande för båda parternas klasspositioner i samhället. Produktionsförhållandena är således en viktig faktor enligt Wright (Wright 1997 s 35). Detta perspektiv uppmärksammar att det handlar om maktförhållanden tydligare, menar Wright. En annan viktig del i analysen är enligt Wright att detta perspektiv belyser intressekonflikter.

”Explanations of conflict always require at least two elements: an account of the opposing *interests* at stake in the conflict and an account of the *capacity* of the actors to pursue those interests.” (Wright 1997 s 35).

Detta illustrerar både maktförhållandena han vill betona och själva intressekonflikten mellan de inblandade grupperna. Men bara intressekonflikter räcker inte för att förklara konflikten mellan olika grupper. Exploateringsbegreppet synliggör de motstående intressena samtidigt som möjligheten och kapaciteten till motstånd kan studeras. Den privilegierade gruppen drar inte bara nytta av de exploaterades sämre livschanser utan är också beroende av det för att kunna realisera sina egna intressen. Beroendeförhållandet mellan den exploaterade och den som exploaterar blir härmed tydligt. Just detta ömsesidiga beroendeförhållande ger också den exploaterades möjligheter till motstånd. Jag är dock kritisk till hur stora de möjligheterna kan vara. För den arbetande utgör arbetet hans eller hennes levebröd, och att avstå från det kan knappast räknas som en möjlighet. Beroendeförhållandet är genomsyrat av makt och därmed ojämlikt. Det är i denna knypunkt som de olika klasskonflikterna syns tydligast. Detta fokus blir mycket svårare i en studie som baseras på marknad och relationer inom marknaden, menar Wright (Wright 1997, s 35).

Utöver det finns ytterligare en dimension som talar för klassanalyser med fokus på exploatering, enligt Wright. Det eftersom det visar på att exploateringsrela-

tion kan finnas även i samhällen utan marknad i den bemärkelsen. Weberska analyser blir därmed begränsade till just marknaden och klassrelevansen där. Exploateringsbegreppet illustrerar också ägande inom produktionen. På detta sätt menar Wright att Webers analys osynliggör att exploateringsförhållanden kan förekomma i flera olika samhällssystem. Wright påpekar dock att det inte finns något självändamål i sig att dra absoluta gränser eller att man som forskare måste välja mellan de två olika perspektiven utan menar att man eklektiskt kan skapa en hybrid av de båda i tillämpningen. Detta måste förstås göras med hänsyn till studiens ämne och utformning.

Wright betonar också gender som en viktig del som inte ska underordnas klass i analyser (Wright 1997 s 39). Han ser klass och genus som sammanlänkade men uttrycker inte någon specifik förkärlek för intersektionell analys. Detta kan dock bero på att intersektionalitet är en relativt ny teoretisk strömning. Dessa olika klassrelationer kan studeras och Wright menar att ett exploateringsperspektiv kan vara fruktbart här. Det är genom exploateringen som klassrelationerna får sociala effekter, enligt Marx (Wright 2005, s 5).

Wright förhåller sig till det faktum att Marx hade en normativ agenda (Wright 2005 s 6). Detta kan naturligtvis diskuteras i en marxistiskt inspirerad studie men jag menar att samtliga forskare och teoretiker har visioner och agendor i allt de gör. Det går knappast att hävda att någon (samhällsvetenskaplig) forskning är opolitisk, även om de politiska slutsatserna och konsekvenserna kan vara mer eller mindre framträdande.

Wright använder termen klass som ett adjektiv. I den bemärkelsen kan klass beskriva en mängd olika fenomen såsom klassrelationer, klasstruktur, klasspositioner, klassformation, klassintressen, klasskonflikt, klassmedvetande. Han menar att klassrelationer och klasstruktur är de centrala begreppen och att de andra härstammar ur och går att referera till dem (Wright 2005 s 9).

Produktionsförhållandena har stor betydelse för klassrelationerna. Produktionsförhållandena styr vem som har makt över arbetsplatsen, tider, maskiner och arbetsförhållanden. Makten över de resurserna utgör inte i sig själva de sociala relationerna utan är attribut som ger innehavaren viss position i förhållande till andra. Det är just skillnaden i fördelningen av resurser där vissa har mer makt än andra som bildar klassrelationer (Wright 2005, s 10). Men detta räcker inte för att beskriva det som klassrelation. Enbart proportionerlig fördelning av makt räcker inte. Istället menar Wright att det måste finnas ett ägarförhållande där den ena äger, inte bara maskinerna som utgör arbetsverktygen utan också själva det mervärde som produceras och därmed äger rätten och kan tillgodogöra sig profiten som utvinns (Wright 2005 s 10).

”The basic idea is that different kinds of class relations are defined by the kinds of rights and powers that are embodied in the relations of production.” (Wright 2005 s 11).

I det kapitalistiska systemet kan ingen äga någon annan, men man kan äga mervärdet av det som produceras, det vill säga man kan äga sin egen arbetskraft men inte vinsten av det man genom sitt arbete producerar. Oavsett vilken typ av kapitalistiskt samhälle, så bildas enligt marxistiskt perspektiv klassmotsättningar. Detta ses som oundvikligt eftersom det är en följd av kapitalismen. Wright menar emellertid att det inte är så enkelt och själva uppgiften med klassanalys är att pro-

blematisera just detta komplexa förhållande. Han menar att det i olika typer av samhällen kan existera olika typer av klassrelationer och att dessa ofta är knutna till och upprätthåller varandra.

Dessa typer av klassrelationer regleras nu mer eller mindre via staten. I Sverige finns exempel på detta i de olika fackliga organisationerna och deras relation till politiken. Detta innebär inte att klassrelationerna slutar vara kapitalistiska, menar Wright, eftersom de grundläggande förhållande mellan makt över arbetskraft respektive mervärde kvarstår. Dessa förhållanden kontrolleras enligt Wright fortfarande av kapitalister, men det innebär att kapitalistiska klasstrukturer kan variera beroende på hur politiken och regleringarna kring detta är utformade. Ett av målen med klassanalyser är att belysa och problematisera konsekvenserna av de olika formerna för varierande klassrelationer. (Wright 2005 s 13).

Inom de olika klassrelationerna finns klasspositioner. Dessa skapas i förhållande till, och underbygger varandra. I en kapitalistisk kontext finns exempelvis klassrelationen kapitalist/arbetare och detta ger de två klasspositionerna kapitalist och arbetare. Wright hävdar att man det kan vara grovt förenklat att enbart sätta upp dessa binära positioner. Om man vill förstå individers subjektiva upplevelser måste man erkänna den större komplexitet som ligger inbäddad i den här problematiken. Man kan anta två utgångspunkter från detta enligt Wright. Antingen utgår man från dessa två kategorier och problematiserar dem med tillförsel av olika faktorer såsom självständighet på arbetsplatsen, ansvarsutövning eller fysiska påfrestningar vid arbete för att nämna några. Dessa variationer skulle förstås som subjektiva erfarenheter av exempelvis arbetare inom klassrelationerna, där arbetarklassposition då kan betraktas som en av två möjliga positioner. Eller kan man se de varierande villkoren på arbetsmarknaden och de levda erfarenheter som olika positioner inom klassrelationerna. Makten en anställd kan inneha och utöva över andra anställda, till exempel, kan ses som en specifik typ av distribution av makt och rättigheter över produktionsprocessen. Wright förespråkar det andra alternativet där man ser komplexitetens omfattning. Jag anser också att det ger en mer flerdimensionell bild av klassrelationer och klasspositioner. Dock skriver Wright att man inte behöver se denna komplexitet som totalt kaotisk utan att den går att studera på ett strukturerat sätt och därmed belysa varje del för att sedan se hela mönstret i processen.

Wright pekar emellertid på de olika faktorerna som komplicerar bilden. För det första kan komplexitet inom klassrelationer bli till komplexitet i klasspositionerna. Exempel på detta är de så kallade motsägelsefyllda klasspositioner som jag nämnt ovan. För det andra kan samma person inneha multipla klasspositioner samtidigt. Dessa två är exempel på flera faktorer han nämner som komplicerar bilden. Viss kritik kan riktas mot detta urval. Jag ser identitetspositioner som präglade av inte bara klass utan även positioner inom andra kategorier såsom gender, ålder, kroppslig funktion, sexualitet och etnicitet. Dessa (och eventuellt andra) faktorer skapar och upprätthåller varandra och jag menar att man kan studera, men inte förstå, en del isolerat från de andra när man ska analysera empirin. Wright erkänner att gender påverkar klass och lägger stor vikt vid det, men när han diskuterar klass generellt nämner han sällan gender. Det förefaller som att han ser själva förutsättningarna för klassrelationer som relativt genderbefriade vilket

jag menar är en brist. Därför anser jag att hans diskussion om de olika komplicerande faktorerna är bristfällig eftersom den bara fokuserar maktrelationer avseende positioner inom produktion. En mer utvecklad analys med intersektionellt perspektiv istället för ett adderande av olika samverkansfaktorer hade varit eftersträvansvärt om hans perspektiv skulle vara användbart.

4.2 Klass och kultur –Bourdieu

Pierre Bourdieu är den mest namnkunniga klassteoretikern i fråga om kultur. Bourdieu förklarar olika kulturella identiteter och fenomen via klass. Han talar om "(...)en samling individer med det gemensamma att de intar en och samma position och är indragna i samma kollektiva bana, karaktäristisk för en uppåtstigande eller nedåtgående klass(...)" (Bourdieu s 268)

Bourdieu är fokuserad på kultur och hur klassidentiteten påverkar människors sätt att föra sig och leva. Han menar att man via sin samhällsklass får olika "kapital", exempelvis kulturellt kapital eller symboliskt kapital, som i sin tur leder till status och en privilegierad position i samhället. Bourdieu kan sägas ha sin utgångspunkt i såväl Marx som Webers resonemang. Hans teoretiska ansats strävar efter att förstå mekanismerna bakom den sociala reproduktionen, alltså förstå hur individer strävar efter att utöka eller bevara sin position i den sociala strukturen vilket i sin tur leder till ett återskapande av samhällets klasstruktur.

Bourdieu kan sägas skildra klass som ett samlingsnamn för hur sociala grupper existensbetingelser skapar homogena dispositioner i form av vissa tanke- och handlingssätt (Bourdieu, s 101). Centralt för individens existensbetingelser är enligt Bourdieu dess tillgång eller avsaknad av symboliskt, ekonomiskt och socialt kapital (Karlsson s 15). Det symboliska kapitalet kan betraktas som det grundläggande begreppet för Bourdieu och definieras som "(...) det som av sociala grupper igenkännes som värdefullt och tillerkännes värde" (Karlsson s 15). En form av symboliskt kapital är det kulturella kapitalet som karaktäriseras av tillgången till den legitima kulturen, skolsystemet och den högre utbildningen.

Den legitima kulturen avser de olika kulturella yttringar och företeelser som erkänns av såväl de dominerande som de dominerade skikten i samhället och där dessa används som ett viktigt verktyg i kampen om samhällsklassernas positioner. I motsats till detta kan exempelvis den folkliga kulturen, populär- eller masskulturen (Karlsson s 16). Exempel på detta skulle kunna vara en examen från ett respekterat universitet, kunskaper och vana av klassisk musik, konst och litteratur eller behärskandet av språk. Med ekonomiskt kapital avses individens innehav och kontroll över ekonomiska tillgångar medan det sociala kapitalet inbegriper individens tillgångar av sociala förbindelser och kontakter som kan vara gynnsamma för dennes nuvarande och kommande möjligheter i livet. Skillnaden mellan det sociala och det symboliska kapitalet är således att det sociala har direkt förankring i sociala relationer och reella personer (Karlsson s 16).

Bourdieu's begrepp habitus illustrerar hur en bestämd position i samhället är knuten till bestämda smaker. Detta kallar han habitus. Hans habitusteori härstammar ur strukturalismen och visar på det system av relationer och skillnader som finns i det sociala rummet. En social position, eller en livsstil, är inte intressant om den betraktas isolerad, utan får mening genom kontexten. Detta genom hur denna specifika livsstil eller position förhåller sig till andra livsstilar.

Bourdieu står fast vid klassbegreppet trots anstormningen från postmodernism, queerteori, postkolonialism och cultural studies som kommit att få stor betydelse under de senaste decennierna. Bourdieu kritiserade klassanalyser för att utgå från en teori om att objektiva ekonomiska förhållanden bildar basen för alla de sociala relationer som kan förekomma i klassamhället. Per definition kommer klassamhället därmed att framställas som statiskt, och dess fortlevnad som oundviklig om produktionsförhållandena inte ändras (Carle). Bourdieu problematiserar dock detta. Varför verkar människor inordna sig, anpassa sig och handla så att elitens ställning till synes bevaras utan problem? Men eliten består ju i historisk mening egentligen aldrig av exakt samma människor. Eliten är en metafor för något annat, nämligen positioner i ett socialt fält uppbyggt av tillskrivna och förvärvade maktmöjligheter som utövas och erövrats av de fysiska personer som därmed får sin ställning som elit. Det är viktigt att visa vilka mekanismer som bidrar till denna underkastelse under eliten och reproduktionen av dess maktställning. Bourdieu har bland annat visat att utbildningssystemet är centralt för denna reproduktion.

4.3 Klass och gender –Skeggs

En flitig användare av Bourdieu i sina studier av klass i förhållande till gender eller kön är Beverley Skeggs. Hon har tagit in Bourdieu i feministisk teori och använt hans analyser och utvecklat dem för att studera och förklara hur engelska arbetarklasskvinnor förhåller sig till sig själva och sin samhällsklass. Skeggs tillskott kan sägas vara det intersektionella perspektivet i klassanalysen, alltså att hon ser gender, klass, sexualitet och etnicitet som samverkande och överlappande varandra. Jag ser det som ett flerdimensionellt rum, eller ett spindelnät, där de olika delarna skapar och upprätthåller varandra. Skeggs har tillfört gender i klassanalyserna, något som annars ofta blivit överhoppat.

Beverley Skeggs studier på brittiska arbetarklasskvinnor har visat hur klass och gender samverkar och hon har på detta sätt tagit Bourdieu's teori till ett nytt stadium, eftersom han inte problematiserar klass och kön/gender i någon större utsträckning. Nyckelordet för Skeggs forskning är respektabilitet. Respektabilitet är ett av de mest utmärkande tecknen på klasstillhörighet. Respektabiliteten har varit en av de viktigaste mekanismerna för att göra vissa grupper till ”de andra” och patologisera dem (Skeggs s 9). Klass, skriver Skeggs, ”är en diskursiv, historiskt specifik konstruktion, en produkt av medelklassens politiska konsolidering, och den innehåller inslag av fantasi och projektion” (Skeggs s 16). Skeggs menar att

klassbegreppet varit nödvändigt för medelklassen att upprätthålla och befästa maktskillnader och att dess utarmning och osynlighet tyder på att dessa skillnader nu har institutionaliserats, legitimerats och blivit väl etablerade. Hon menar också att oviljan till att använda klass som teoretiskt verktyg kan ha sin bas i att de som dominerats forskningen inte har lika mycket levda erfarenheter av klass som av andra faktorer. Detta är grunden för hennes kritik mot feministisk och kultursociologisk forskning. Skeggs tar Bourdieus teorier vidare och applicerar det på sin empiri, som utgörs av brittiska arbetarklasskvinnor, och därigenom visar på hur klass korsas av kön och gender.

4.4 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan sägas att Wright är den som har närmast koppling till Marx eller åtminstone är den som upprätthåller sig längst vid Marx. Detta kan ha sin förklaring i de olika intresseområden de olika författarna har. Medan Bourdieu har fokus på kultur och hur klass påverkar olika kulturella värden och identiteter skriver Skeggs om de engelska arbetarklasskvinnornas erfarenheter och hur klass går rakt igenom gender och därmed skapar olika förutsättningar och möjligheter beroende på vad man har för kön i förhållande till klasstillhörighet. Dessa exempel illustrerar den mångfald av möjligheter som finns att tillgå som analysram.

5 Klass inom statsvetenskap

Ett anmärkningsvärt fåtal statsvetare använder klassbegreppet mer utvecklat än som en ekonomisk faktor i exempelvis valanalyser. Vid sökningar i databaser med sökorden klass och statsvetenskap eller statskunskap blir resultatet inte särskilt omfattande. I de flesta fall där klass har använts handlar det om välfärdsstaten, representation eller demokrati. Men det är få som använder klass på ett utvecklat sätt. Jag kommer nedan att presentera tre exempel på statsvetare som mer eller mindre diskuterat klass inom ramen för sina respektive studier. Inledningsvis Rueschemeyer, Stephens och Stephens, som skriver om kapitalismens utveckling och demokrati. Sedan har jag valt två vid svenska universitet avlagda doktorsavhandlingar. Båda är relativt nya och omfattar klass på olika sätt.

5.1 Klasskoalitioner

Rueschemeyer, Stephens och Stephens använder klassbegreppet på ett omfattande sätt. Deras studie handlar om sambandet mellan kapitalism och demokrati. Författarna skriver bland annat om relationen mellan social ojämlikhet och demokrati. Det är maktförhållandena som spelar störst roll för demokratins utveckling och möjligheter, menar de (Rueschemeyer et al s 5). Det är maktförhållandena mellan olika klasser som är det mest centrala, enligt författarna.

A focus on class and class coalitions may be surprising to some, while it is perhaps too easily accepted by others. We emphasize social class, first, because the concept is in our view a master key to understanding the social structuring of interests and power in society, and second, because the organisation of class interests is constitutive of major collective actors. (Rueschemeyer et al s 5).

Författarna lägger alltså en klar betoning på klass som central faktor. Kopplingen mellan kapitalistisk utveckling och demokrati menar de går via att klasstrukturerna förändras eftersom arbetarklassen och medelklassen förstärks och överklassen försvagas. Rueschemeyer med flera tar också upp vikten av andra faktorer som gender, ras och etnicitet. Teoretiskt ställer de sig till det perspektiv som ser en interrelation mellan klass och de andra faktorerna men detta utvecklas inte utförligare och följer heller inte med i studien. Jag ser dock detta som ett relativt tidigt försök att resonera utifrån det som senare kommit att kallas för intersektionalitet. Det handlar enligt författarna om identitet och grupptillhörighet, vilket är av stor betydelse för de sociala klyftorna och demokratiutvecklingen (Rueschemeyer et al s 49). Klass är direkt länkat till den ekonomiska utvecklingen och klasstrukturen är således ett resultat av den kapitalistiska produktionen (Rueschemeyer et al s 52). Klass handlar om intressekonflikter och kollektiv handling base-

rad på klassposition. Dock inte uteslutande, skriver de. Författarna talar också om individuella handlingar och intressen.

This means: not all classes are collective actors in history; nor do they become eventually such actors with any generalized necessity. It also means that the interests pursued by organizations acting on behalf of a class are not with any necessity “the” interests of that class. (Rueschemeyer et al a 53).

Naturligtvis är det oklokt att dra generaliserande slutsatser i den här typen av studie, men jag ställer mig frågande till varför de betonar betydelsen av klass i den utsträckning de gör, samtidigt som de poängterar individen.

Tre olika perspektiv på klassanalys kan ses hos dessa författare. För det första klasstruktur, dess ursprung i produktionsförhållandena och möjligheterna till interaktion; för det andra attityder hos individer från olika klasser och för det tredje överenskommelser och genomförande av olika mål genom organiserad handling på grundval av klass. Dessa tre sätt berör varandra och utgör enligt författarna bra utgångspunkter för klassrelaterade studier. Klassintressen är en social konstruktion vilket enligt författarna förklarar variationen över plats och tid (Rueschemeyer et al s 55).

Jag ser det naturligtvis som kontextbetonat men menar att det finns vissa gemensamma utgångspunkter i alla med bas i klass och ekonomisk- och maktmässig ojämlikhet fall av kollektiva aktioner. Dessa gemensamma utgångspunkter går att finna i de flesta kapitalistiska samhällen vilket medför att klass är användbart som teoretiskt och analytiskt grepp. Individernas handlingsutrymme kan alltid relateras till deras position inom klasstrukturen. I Rueschemeyers, Stephens och Stephens specifika studie om klass och dess relation till demokrati fastslår de att det finns ett historiskt samband. Nämligen att de som enbart har att tjäna på demokrati kommer vara dess flitigaste förespråkare medan de som har något att förlora kommer att göra motstånd så långt det är möjligt (Rueschemeyer et al s 56). De flesta revolutioner har ägt rum i motstånd mot auktoritära regimer och inte demokratiska, exemplifierar de. Sammansättningen och inflytandet hos arbetarklassen är av största relevans för en demokratisk utveckling menar författarna. Sambandet som enligt författarna finns mellan demokrati och kapitalism är intressant, eftersom de menar att demokratin stärker de underordnade klasserna och försvagar överklassen. Samtidigt härstammar själva klassmotsättningarna i klassisk marxistisk mening från kapitalismen.

5.2 Etnicitet som klassmarkör

Welat Songur skriver om invandrades maktresurser och sociala rättigheter i välfärdsstaten. Han tar sin utgångspunkt i sociologen Esping-Andersens resonemang om välfärdsstaten. Den går i korthet ut på att klassmobiliseringen och dess inflytande är central i förhållande till välfärdsstaten. Arbetarklassens mobilisering och klasskoalitioner är enligt Esping-Andersen ett uttryck för kamp mellan politik och marknad. Via fackföreningar kan arbetarklassen ställa krav på rättigheter (Songur s 22). Songur kompletterar Esping-Andersens perspektiv med det för in-

vandrare viktiga medborgarskapet, och invandrings- och invandrapolitiken som kan inkludera eller exkludera dem i samhället.

Esping-Andersen menar att vissa socialpolitiska program ökar jämlikhet, social solidaritet och ekonomiska jämlikhet medan andra inte gör det utan genererar skillnader mellan klass, status, yrke eller ger upphov till social dualism. Vilket utfallet blir beror på i vilken mån politiken inkluderar hela befolkningen eller enbart delar av den. Det handlar om arbetsdelningen mellan offentligt och privat, stat/politik eller marknad. Med utgångspunkt i detta välfärdsperspektiv och med komplettering av ett land invandrings- och invandrapolitik arbetar Songur i sin avhandling. Han menar alltså att man måste lägga till medborgarskap i analysen för att få den komplett. Hans metod är naturligtvis anpassad efter hans studies inriktning, då han menar att nationalstaten i sig är uteslutande för invandrare. Han ser alltså klass som något specifikt och etnicitet och medborgarskap som andra faktorer som visserligen är sammanlänkade med klass, eller får effekter där, men väljer ändå att behandla dem som skilda analyskategorier. Denna distinktion är ytterligare ett exempel på hur man kan se klass som en enskild faktor som får effekter på andra områden, eller hur klass kan vara effekten av exempelvis förd socialpolitik. Songur problematiserar klassperspektivet i klassisk mening eftersom han menar att den varit begränsad till medborgare med arbetarklasstillhörighet. Han menar att invandrades möjligheter att delta i maktkampen mellan politik och marknad historiskt sett varit beroende av deras band till nationalstaten. Hans resonemang är intressant. Jag ser hans studie som ett exempel på hur etnicitet kan bli en klassmarkör. En individ kan tillhöra en viss klass men byter den geografisk position eller ”kulturell” kontext, kan detta leda till en ny klasstillhörighet. Denna analys hade varit spännande att se i ljuset av Bourdieus teorier om olika kapital. Den visar tydligt på den samverkan som finns mellan olika identitetspositioner och kontexter.

5.3 Klasshegemoni

Pasquale Cricenti skriver om italiensk demokrati och socialpolitik ur ett välfärdsstatsperspektiv. Hans avhandling vid Stockholms Universitet kom år 2000. Cricenti diskuterar klass med inspiration av den italienske marxisten Antonio Gramsci. Gramsci, som utvecklade Marx, menar att en klass måste forma sitt eget ledarskikt för att framgångsrikt kunna framföra sina egna ståndpunkter och se till att dessa blir hegemoniska. Cricenti diskuterar detta synsätt utifrån olika perspektiv, främst med fokus på socialpolitik eftersom det är ämnet för hans egen studie. Eftersom välfärdsutvecklingen är starkt förknippad med ”arbetarfrågan” är arbetarrörelsens styrka och sammanhållning en viktig variabel, skriver han (Cricenti s 37). Arbetarklassens sammanhållning är avgörande för dess möjligheter till inflytande. Med utgångspunkt i Gramscis syn på klasshegemoni är Cricentis hypotes att en splittrad arbetarrörelse och/eller ledd av ett borgerligt ledarskikt fördröjer utvecklingen mot en välfärdsstat dels därför att splittringen försvarar arbetarklas-

sens påtryckningsresurser varigenom dess möjligheter att erövra regeringsmakten minskar, dels därför att de borgerliga värderingarna i fråga om demokratin och socialpolitiken blir dominerande. I korthet menar han alltså att arbetarrörelsens styrka och sammanhållning utgör förutsättningen för en utveckling av både demokrati och socialpolitik mot universella mål (Cricenti s 38).

Cricenti förhåller sig till Marx via Gramsci och den utveckling av marxismen som Gramsci står för. Han menar att Gramscis teori om hegemoni står oberoende ställning (men inte oförenlig) med Marx tankar om proletariatets diktatur (Cricenti s 94). Han menar att begreppet hegemoni i Gramscis mening syftar på både arbetarklassens och borgarklassens hegemoni.

Resonemanget kring klasshegemoni är intressant att sätt i relation till Hardt och Negris multitude. Multitude beskrivs som ett nytt sätt att arbeta via nätverk, en klasskamp över nationsgränser där man förenas kring motståndet. Det skulle kunna tolkas som en strävan mot klasshegemoni. Liksom Hardt och Negri går Cricenti på detta sätt ifrån Marx och proletariatets diktatur. En viktig skiljelinje här är dock att enligt Gramscis synsätt, som Cricenti förespråkar, förutsätter klasshegemoni ledarskap (Cricenti s 94), något som står i konflikt med multitude.

5.4 Sammanfattning

Rueschemeyer, Stephens och Stephens har ett ganska klassiskt marxistiskt perspektiv i sin klassanalys. Samtidigt förhåller de sig till de nyare diskussionerna som kommit upp på dagordningen på senare tid, som baseras på kritik från bland annat feministisk, poststrukturalistisk, och postkolonial teori. Deras perspektiv kan sägas ha en del gemensamt med Wrights sätt att resonera. Rueschemeyer, Stephens och Stephens studie kom 1992 och de texter jag använt av Wright kom först några år senare. Rueschemeyer, Stephens och Stephens tolkar Marx på ett liknande sätt som Wright och betonar klasskamp. Detta har de även gemensamt med bland andra Hardt och Negri.

Songur och Cricenti använder klass på ett mer enkelt sätt. Cricenti förhåller sig till Marx genom Gramsci och ställer sig således till den teoretiska strömning som kommit att kallas för postmarxism. Songur tar in sociologisk teori, vilket inte är ovanligt men väl intressant.

Generellt kan man säga att dessa tre exempel, möjligen med undantag för Rueschemeyer, Stephens och Stephens, använder klassbegreppet på ett relativt oproblematiskt sätt. Det förs ingen vidare diskussion om begreppets innebörd eller dess förhållande till sin teoretiska förankring. Samtliga studier är dock av empirisk karaktär, och tyngdpunkten ligger då naturligtvis på respektive fall, men en mer utförlig diskussion av begreppet hade varit mycket intressant eftersom det kan skilja sig betydligt mellan olika teoretiska traditioner.

6 Klassteori på nya sätt

Av mina ovanstående exempel har jag kommit fram till en del intressanta saker. Jag ser egentligen inga problem med att använda sig av varken en snäv definition av klass, som Marx gör, om det passar för ens studie. Eller ett mer utvidgat à la Hardt och Negri. Själva förståelsen av klass är viktigare anser jag.

Mina exempel ovan på olika sätt att använda klassperspektiv tillför alla sina poänger. Till att börja med härstammar allt från Marx. Wright har utvecklat marxismen och gjort den mer begriplig för nutiden. Bourdieu och Skeggs visar båda hur klass präglar stora delar av samhället och identitetskonstruktioner. Även Cricenti visar hur etnicitet kan bli en klassmarkör beroende på förd politik.

Hardt och Negris koncept med multitude är intressant eftersom det inkluderar fler än arbetarklassbegreppet. Det är emellertid problematiskt att det ter sig så universalistiskt och kritik har riktats mot detta. Ett poststrukturalistiskt synsätt i kombination med postkolonialism skulle kunna vara ett grundperspektiv för att använda Hardt och Negris multitude på ett mer materialistiskt sätt.

Jag vill förespråka ett begrepp som utgör en del i ett intersektionellt synsätt, där klass utgör en av flera viktiga faktorer för att begripa och förklara social ojämlikhet. Man skulle kunna se även de andra intersektionella faktorerna som olika former av klass, men jag förespråkar tills vidare att använda olika termer för att förklara olika maktpositioner och för att kunna göra dem begripliga genom att frikoppla dem från varandra teoretiskt. Detta är emellertid inte möjligt mer än teoretiskt eftersom de skapar och reproducerar varandra inom den kontext där de existerar. Jag tycker också att ett särskiljande illustrerar den materialitet som ligger till grund för olika maktpositioner och förhållandet dem emellan. Intersektionella klassanalyser skulle även möjliggöra ett eklektiskt förhållningssätt i metodologi och epistemologi, då det även skulle kunna innefatta etnicitet, gender, och sexualitet via queerteori. Hardt och Negris teorier skulle då gå från att, som nu framstå som en typ av "postkommunism" till ett mer förankrat sätt att producera kunskap. Exempelvis Cricentis studie hade kunnat utföras med tillskott av Bourdieu, och då med etnicitet som en form av socialt kapital, ett mer inkluderande klassbegrepp där även annan form av aktivism ses som klasskamp.

Makt är något centralt vid studier om klass och klassrelaterade fenomen. Jag menar att det är nödvändigt att ha ett maktperspektiv och problematisera makt som begrepp, på samma sätt som klassbegreppet. Relativt få av dem jag diskuterat med i den här texten gör det. Det finns dock en diskrepans mellan de ursprungliga klassperspektiven från Marx och framåt där makt ses som centralt, till de, enligt min mening slarvigt utförda studier, där klass funnits med som en faktor av relevans, men som står helt eller delvis oproblematiserad. Själv förespråkar jag ett

poststrukturalistiskt synsätt på makt, där makt ses som allestädes närvarande och inte innehas utav någon specifik aktör⁵.

Det finns emellertid inget självändamål i sig att överge klass som analytiskt verktyg enkom på grund av en kritisk hållning till föråldrade metateorier. Istället kan en eklektisk användning av begreppet vara ett sätt att låta klass ingå som teoretiskt verktyg i en nyare form.

Med ett intersektionellt perspektiv på klass skulle de statsvetenskapliga analyserna berikas och klass bli ett väl användbart grepp. Jag vill förespråka en metodologi som betonar ett väldefinierat klassbegrepp, eller att man skriver som forskare skriver in sig i debatten. Klassanalysen är långt ifrån utarmad och det finns alla anledning att gräva djupare än vad som varit möjligt här.

Jag har med ovanstående resonemang ämnat visa på den slagkraft klassbegreppet innehar som analytiskt verktyg för samhällsvetenskapliga studier. En problematisering har dock enligt mig varit på sin plats och jag hoppas jag lyckats bringa klarhet i var begreppet står idag och på vilka sätt det skulle kunna användas på ett fruktbart sätt inom statsvetenskaplig forskning.

---

⁵ Se exempelvis Foucault 2002 s 103

7 Litteratur

Ahrne, Göran, Ekerwald, Hedvig, Leiufrud, Håkon 1987. *Klassamhällets förändring*. Lund: Studentlitteratur.

Andersson, Robert J., Sharrock, Wesley W. och Hughes, John A. 1986. *Philosophy and the Human Sciences*, London: Croom Held.

Bergström, Göran, Boréus, Kristina 2000. *Textens mening och makt. Metod-bok i statsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studenlitteratur.

Bourdieu, Pierre 1994. *Kultursociologiska texter*. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag.

Butler, Judith 2005. *Könet Brinner! Texter i urval av Tiina Rosenberg*. Finland/Köping: Natur och kultur.

Carle, Jan 2003. *Pierre Bourdieu och klassamhällets reproduktion* s 374-396 I Månsson Per (red.) 2003. *Moderna Samhällsteorier*. Stockholm: Prisma.

Cricenti, Pasquale 2000. *Mellan privilegier och fattigdom. Om italiensk demokrati och socialpolitik ur ett välfärdsstatsperspektiv*. Stockholm: Stockholms Universitet. Statsvetenskapliga Institutionen.

Crompton, Rosemary 1993. *Class and Stratification: an introduction to Current Debates*. Oxford: Polity Press.

De los Reyes, Paulina, Mulinari, Diana 2005. *Intersektionalitet. Kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*. Malmö: Liber AB

Foucault, Michel 2002. *Sexualitetens historia. Band 1. Viljan att veta*. Göteborg: Daidalos. (först utgiven 1976).

Gilje, Nils och Grimen, Harald 1992. *Samhällsvetenskapens förutsättningar*. Göteborg: Daidalos.

Hardt, Michael, Negri, Antonio, 2003. *Imperiet*. Stockholm: Vertigo.

Hardt, Michael, Negri, Antonio, 2004. *Multitude – War and Democracy in the Age of Empire*. New York: Penguin Books.

Karlsson, Lena, 2005: *Klasstillhörighetens subjektiva dimension – klassidentitet, sociala attityder och fritidsvanor*. Umeå: Akademisk avhandling vid Umeå Universitet, sociologiska institutionen

Marx, Karl, 1894. *Kapitalet tredje boken*. Lund: Bo Cavefors bokförlag 1973.

Poulantzas, Nicos 1974. *Den moderna kapitalismens klassstruktur*. Stockholm: Zenit/Rabén och Sjögren.

Rueschemeyer, Stephens och Stephens 1994. *Capitalist Development & Democracy*. Cambridge: Polity Press.

Skeggs, Beverley 2000. *Att bli respektabel: Konstruktioner av klass och kön*. Göteborg: Daidalos.

Songur, Welat 2002. *Välfärdsstaten, sociala rättigheter och invandrarnas maktresurser – en jämförande studie om äldre invandrare från Mellanöstern i*

Stockholm, London och Berlin. Stockholm. Stockholms Universitet, Statsvetenskapliga Institutionen.

Svallfors, Stefan 2004. *Klassamhällets kollektiva medvetande.* Umeå: Boréa.

Therborn, Göran, 1973. *Det svenska klassamhället 1930-70.* Lund: Zenit.

Therborn, Göran, 1981. *Klasstrukturen i Sverige 1930-80.* Lund: Zenit.

Wright, Erik Olin, 1997. *Class Counts –Comparative Studies in Class Analysis.* Cambridge: Cambridge University Press.

Wright Erik Olin (red.) 2005. *Approaches to Class Analysis.* Cambridge: Cambridge University Press.